

Michal Křístek (Brno)

Jungmannova *Slovesnost* dnes – možnosti nového zkoumání tématu

✦ Кључне речи:

Josef Jungmann, *Slovesnost*, styl, stylistika, české národní obrození.

Овај чланак пружа основне информације о делу *Словесности* (Вербална уметност) *Josefa Jungmanna*, која се може сматрати првим савременим чешким делом које се бави питањима стила. Указује се и на могућност даљег истраживања, посебно у погледу утицаја који је ово дело имало на савремене приступе стилистици у чешком контексту.

Pokud v historii nějakého vědního oboru existují teoretické práce, které zůstávají inspirativní i sto šedesát let poté, co v úplnosti vyšly naposledy, je to jistě potvrzením jejich výjimečných kvalit. Není zapotřebí přistupovat k nim jako k neaktuální kuriozitě – stačí správně si přeložit dobovou terminologii a můžeme se jimi inspirovat i dnes. V českém kontextu k takovým pracím nepochybně patří také *Slovesnost* Josefa Jungmanna, která výrazně ovlivnila moderní teoretické pojetí české stylistiky. Cílem tohoto přehledu je nabídnout ve stručné a zhuštěné podobě základní informace o této práci (včetně soupisu další literatury) a o vlivu, jaký v uplynulém období v českém prostředí měla – jedná se vlastně o prezentaci základních informací,

které souvisejí s loni započatým projektem, věnovaným právě Jungmannově *Slovesnosti* (bližší informace k tomuto projektu a jeho dílčím stránkám viz také Křístek 2005a–c).

Vznik *Slovesnosti* spadá do 10–20. let 19. století, tedy do období, které by stále ještě bylo možné označit jako počáteční fáze českého národního obrození. Přestože vymezování tohoto hnutí, jehož cílem byla česká emancipace jak národní, tak jazyková, se v literárně historických pracích liší (různá pojetí od konce 18. až do počátku 20. stol. připomíná např. Jakubec 1929: 3–4), obvykle je české národní obrození vymezováno jako období, které započalo koncem 18. století (jedním z významných impulsů bylo např. zrušení nevolnictví r. 1781) a uzavírá se

 2006

revolučními událostmi r. 1848, eventuálně – v poněkud odlišném pojetí – až rozpadem Rakousko-Uherska a vznikem samostatného československého státu r. 1918 (Stich in: Lehár et al. 1998: 175–176).

Autor *Slovesnosti*, Josef Jungmann (1773–1847), patřil k předním představitelům obrozeného hnutí (moderní zpracování Jungmannovy biografie a bibliografie viz Otruba in: Forst (red.) 1993: 580–586; starší zdroje viz Schulz 1873 a Zelený 1881). Narodil se v Hudlicích u Berouna, od r. 1788 studoval gymnázium a později práva v Praze, v letech 1799–1815 pak působil jako profesor na gymnáziu v Litoměřicích, od r. 1815 na Akademickém gymnáziu v Praze, od r. 1834 do odchodu do výslužby r. 1844 byl jeho ředitelem. V letech 1827 a 1838 byl zvolen děkanem pražské filozofické fakulty, r. 1840 se stal rektorem pražské univerzity.

Jungmannova odborná činnost je velice rozsáhlá – zahrnuje původní práce odborné i beletristické a také překlady. Jungmann kromě klasických jazyků ovládal němčinu, francouzštinu, španělštinu, italštinu, angličtinu i slovanské jazyky – do češtiny přeložil např. Miltonův *Ztracený ráj*, Chateaubriandovu *Atalu* nebo Slovo o pluku Igorově. Protože Jungmannovým cílem i cílem jeho mladších kolegů a spolupracovníků (např. F. L. Čelakovský, F. Palacký, J. Kollár) bylo nejen uchovat češtinu v podobě, v jaká byla z hlediska jejího vývoje pokládána za ideální (což bylo především záměrem předchozí generace, jejímž uznávaným vůdčím představitelem byl J. Dobrovský), ale rozvinout ji dále tak, aby opět mohla plnit všechny funkce, jaké má kterýkoliv vyspělý jazyk (krásná literatura, věda). Základní důležitost má z tohoto hlediska několik Jungmannových prací: *Historie literatury české* (1825, přepracované vydání vyšlo až posmrtně r. 1849), pěťisvazkový *Slovník česko-německý* (1834–1839) a *Slovesnost* (první vydání 1820,

rozšířená verze 1845 a 1846 – Jungmann 1820, Jungmann 1845).

Výraz *Slovesnost* je přímo v Jungmannově slovníku definován jako umění slovesná – básnictví a řečnictví, jako německý ekvivalent se uvádí die redenden Künste, Poetik, Rhetorik; *slovesnost* je Jungmannova přejímka z ruštiny, viz Jedlička 1949: 52). *Slovesnost* byla koncipována jako příručka pro středoškolské studenty, která jim měla sloužit jednak jako antologie české literatury, především novější, jednak jim měla poskytnout základní poučení o otázkách literární teorie a stylu – teoretickou část Jungmann koncipoval především podle tehdejších německých příruček K. H. L. Pölitze, G. A. Clodia a jiných (o předlohách *Slovesnosti* píše podrobně Hikl 1911). Pro druhé vydání byla *Slovesnost* podstatně rozšířena, nejen v teoretické, ale především v praktické části, tedy v ukázkách textů, což souviselo s výrazným rozmachem česky psané literatury v období více než dvaceti let, která od sebe dělí první a druhé vydání *Slovesnosti* – rozmachem nejen v oblasti krásného písemnictví, ale např. také v oblasti tvorby odborných textů. Přestože některé Jungmannovy teoretické názory se v češtině neprosadily (například snaha o uplatnění časomíry v české poezii), měla *Slovesnost* přímý i nepřímý vliv na další česky psané práce o stylu prakticky až do přelomu 19. a 20. století, kdy následuje období prosazování tzv. volného slohu, po němž se objevuje funkční a strukturalistické pojetí Pražského lingvistického kroužku (Hubáček 1972), jež klade teoretické základy mj. moderní české stylistiky. Návaznost na Jungmanna je však připomínána i v moderní české stylistice – nověji např. Hausenblas 1974 a Čechová 1999.

Pokud jde o novou edici *Slovesnosti*, je nutno brát v úvahu, že současná situace se výrazně liší od situace v 19. století, kdy *Slovesnost* vznikla – zatímco materiály uváděné

Jungmannem v praktické části, tj. v antologii textů, jsou nyní na rozdíl od tehdejší doby poměrně snadno dostupné, Jungmannovy teoretické výklady obsažené v první části práce v ucelené podobě nově vydány nebyly; to by mělo být jedním z cílů nové edice (blíže viz Křístek 2005b). Analogií může být edice jiného důležitého Jungmannova textu, kterou před téměř šedesáti lety připravil F. Vodička: vydal Jungmannův úvod k *Historii literatury české* (Jungmann 1947), jako text, který má důležitou informační hodnotu i

v době, kdy *Historie* sama už byla překonána modernějšími pracemi. Nová edice teoretických částí obou vydání *Slovesnosti* by měla obsahovat také komentáře, které by připomněly a ze současného hlediska zhodnotily nejdůležitější teoretické názory na Jungmannovo pojetí stylu a stylistiky, jednak porovnaly Jungmannovu teorii stylu, jak je prezentována ve dvou vydáních *Slovesnosti*, se současným pojetím oboru v českém prostředí.

387

summary

Σ Jungmann's *Slovesnost* (Verbal Art) today – possibilities of new research

This contribution is focused on *Slovesnost* by Josef Jungmann, an important scholarly work that originated in the early stages of the period usually referred to as the Czech Revival. One of the main tasks in the first half of the 19th century was to re-establish Czech language in positions from which it had to recede in the previous centuries – this task also included the necessity to create a new terminology for various fields of science. *Slovesnost* as the first modern Czech work on style and stylistics (issued for the first time in 1820; its revised and enlarged edition appeared in 1845 and 1846) had a considerable influence on other approaches to the issues of style not only throughout the 19th century, but also later – modern Czech works on style and stylistics still regard Jungmann's work as a valuable source of inspiration. The present article tries to summarize the general background concerning *Slovesnost* and to indicate three main areas for research in this particular topic, namely: 1) to compare Jungmann's theory of style as it is presented in the two editions of *Slovesnost* with the present-day Czech theories of style, 2) to summarize and compare at least the most important previous observations concerning this topic, 3) to prepare, after 160 years, a new edition of *Slovesnost*, including detailed theoretical commentaries and explanatory notes¹.

- 1) Příspěvek vznikl v rámci projektu *Jungmannova Slovesnost v kontextu moderní české stylistiky* (projekt č. 405/05/P256, podporovaný Grantovou agenturou České republiky). // This contribution has originated within the project *Jungmannova Slovesnost v kontextu moderní české stylistiky* (Jungmann's *Slovesnost* in the context of modern Czech stylistics), supported by Grant Agency of the Czech Republic (project No. 405/05/P256).

 2006

Literatura

388

- Čechová 1999: **Čechová, M.** Jungmannova *Slovesnost* a vývoj české stylistiky. – In: Mieczkowska, H. a Orloš, T. Z. (red.). *Odrodzenie narodowe w Czechach i na Słowacji*. – Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego. – s. 201–206.
- Čechová et al. 2003: **Čechová, M., et al.** *Současná česká stylistika*. – Praha: ISV.
- Dolanský 1948: **Dolanský, J.** Jungmannův odkaz. – Praha: M. Stejskal.
- Forst (red.) 1993: **Forst, V. (red.)** Lexikon české literatury: osobnosti, díla instituce. Díl 2/I, H–J. Heslo Josef Jungmann zpracoval M. Otruba. – Praha: Academia. – s. 580–586.
- Hausenblas 1974: **Hausenblas, K.** Otázky stylu v Jungmannově *Slovesnosti*. – In: Josef Jungmann a jeho pokrokový odkaz dnešku. *Slavica Pragensia* XV 11. – Praha: Univerzita Karlova. – s. 81–87.
- Hikl 1911: **Hikl, K.** Jungmannova „*Slovesnost*“ a její předlohy. – In: *Listy filologické*, roč. 38. – s. 207–219, 346–353, 416–448.
- Hubáček cca 1972: **Hubáček, J.** Jungmannova *Slovesnost* a vyučování slohu. – Hradec Králové: Pedagogická fakulta.
- Jakubec 1929: **Jakubec, J.** *Dějiny literatury české* 1. Druhé vydání. – Praha: Jan Laichter.
- Jakubec 1934: **Jakubec, J.** *Dějiny literatury české* 2. Druhé, přepracované a rozšířené vydání. – Praha: Jan Laichter.
- Jedlička 1948: **Jedlička, A.** Josef Jungmann a obrozenská terminologie literárně vědná a linguistická. – Praha: Česká akademie věd a umění.
- Jungmann 1820: **Jungmann, J.** *Slowesnost aneb zbrjka příkladů s krátkým pagednáním o slohu*. – Praha: J. Fetterlová.
- Jungmann 1845: **Jungmann, J.** *Slowesnost aneb náuka o výmluvnosti prosaické, básnické i řečnické se sbírkau příkladů w newázané i wázané řeči*. 2., upravené vyd. – Praha: nákladem Českého museum.
- Jungmann 1947: **Jungmann, J.** *Krátká historie národu, osvícení a jazyka*. – Praha: Sfinx.
- Křístek 2005a: **Křístek, M.**
- Křístek 2005b: **Křístek, M.** *Nové vydání Jungmannovy Slovesnosti – stručný komentář k přípravným pracím*. – Sborník z konference *Komunikace – styl – text*. – České Budějovice: Katedra bohemistiky Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity. – V tisku.
- Křístek 2005c: **Křístek, M.** *Rétorický styl ve Slovesnosti Josefa Jungmanna*. – Sborník z konference *Style konwersacyjne*. – Katowice: Instytut filologii polskiej Uniwersytetu Śląskiego. – V tisku.
- Lehár et al. 1998: **Lehár, J. et al.** *Česká literatura od počátků k dnešku*. – Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Novák 1910: **Novák, A.** Jungmannův článek o klassičnosti v literatuře. – In: *Listy filologické*, roč. 37. – s. 110–123.
- Schulz 1873: **Schulz, F.** Josef Jungmann. – Praha: nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.
- Vlček 1960: **Vlček, J.** *Dějiny české literatury* 11. 5. vyd. – Praha: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění.
- Vodička 1948: **Vodička, F.** *Počátky krásné prózy novočeské*. – Praha: Melantrich.
- Vodička (red.) 1960: **Vodička, F. (red.)** *Dějiny české literatury* 11. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Zapletal 1976: **Zapletal, Z.** Jungmannův odkaz mládeži. – Brno: Univerzita J. E. Purkyně.
- Zelený 1881: **Zelený, V.** *Život Josefa Jungmanna*. 2. vyd. – Praha: Fr. A. Urbánek.